

ԵԼՈՒՅԹ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ ՔՍԱՆԱՄՅԱԿԻ
ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

Գ. Հարությունյան – ՀՀ ՄԴ նախագահ

Հայաստանի Հանրապետության մեծահարգ պարոն Նախագահ,

Հարգելի ներկաներ, գործընկերներ,

1996 թվականի փետրվարի 6-ին կազմավորվեց Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը:

Աշխարհում առաջին սահմանադրական դատարանն ստեղծվել է 1920 թվականին: Այս ոչ լրիվ հարյուրամյա փորձն անժխտելիորեն ապացուցել է, որ սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտներն իրավական պետության պարտադիր բաղադրիչն են ու կոչված են ծանրակշիռ դերակատարություն ունենալ Մահմանադրության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման գործում: Փաստվեց նաև, որ այդ առաքելությունն իրականացնելու համար անհրաժեշտ են սահմանադրական ժողովրդավարության որոշակի միջավայր, հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման ու սահմանադրական մշակույթի անհրաժեշտ ու բավարար մակարդակ:

Իր կազմավորման առաջին իսկ օրերից Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանն անցումային երկրին բնորոշ իրավական միջավայրում ոչ միայն մեծ նպաստ բերեց իրավական ակտերի սահմանադրականության ապահովման հարցում, այլև առանցքային դերակատարություն ստանձնեց երկրում սահմանադրականության հետեւողական հաստատման գործում:

Փորձենք մեր անցած ճանապարհին համառոտ անդրադառնալ թվերով ու փաստերով:

Անցած քսան տարիներին Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը դատաքննության արդյունքով վերջնական որոշում է ընդունել 1252 գործով՝ արտահայտելով սահմանադրական իրավունքի աղբյուր հանդիսացող կարևոր իրավական դիրքորոշումներ, ինչպես նաև կայացրել է 1500-ից ավելի աշխատակարգային որոշում: Ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հակասահմանադրական են ճանաչվել թվով 67 օրենքների եւ այլ նորմատիվ իրավական ակտերի 209 տարբեր հոդվածներ ու դրույթներ, այդ թվում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ 19 եւ քրեական դատավարության օրենսգրքի 37 հոդ-

ված կամ առանձին դրույթ՝ առաջադրելով նաև այդ օրենսգրքերի համակարգային վերափոխման խնդիր:

Երկրում սահմանադրական օրինականության երաշխավորման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ հակասահմանադրական են ճանաչվել ամբողջ իրավական ինստիտուտներ, ինչպիսիք են՝ գործերը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտը, նոր հանգամանքներով գործը վերանայելու ինստիտուտը, քրեական ու վարչական դատավարության ոլորտներում նախկինում գործող դատարանակազմական լուծումները:

Սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա, նշված ոլորտներում կատարվել են համակարգային փոփոխություններ, իսկ ՀՀ Ազգային ժողովում ներկայացվել է հարյուրից ավելի օրենսդրական նախաձեռնություն՝ գործող օրենսդրական ակտերում փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ:

Անցած տարիներին սահմանադրական դատարանը քննության է առել 43 ընտրական վեճ: Անվավեր են ճանաչվել համապատասխան ընտրական հանձնաժողովների որոշումները կամ ընտրությունների արդյունքները թվով 8 ընտրատարածքներում, ինչպես նաև քվեարկության արդյունքները՝ թվով 40 ընտրական տեղամասերում:

Քննության առնելով միջազգային պայմանագրերով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունների սահմանադրականությունը՝ Սահմանադրությանը հակասող են ճանաչվել միջազգային հինգ պայմանագրերի տարբեր դրույթներ, իսկ 16-ը չի ընդունվել քննության՝ օրենքի պահանջների չհամապատասխանելու պատճառով:

Սահմանադրական դատարանի գործունեության համար որակապես նոր շրջան սկսվեց 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխություններից հետո, երբ քաղաքացիները սահմանադրական դատարան դիմելու հնարավորություն ստացան: Ներկայումս սահմանադրական դատարանում օրենքի սահմանադրականության հարցով գործերի 90 տոկոսից ավելին քննության է առնվում քաղաքացիների դիմումների հիման վրա:

Տարեկան սահմանադրական դատարան է դիմում 1600-ից ավելի ֆիզիկական ու իրավաբանական անձ: Քննության է ընդունվում դիմումների շուրջ 7.5 տոկոսը /միջազգային պրակտիկայում այդ թիվը տատանվում է 2.5-5 տոկոսի սահմաններում՝ պայմանավորված նաև անհատական սահմանադրական գանգատի ինստիտուտի առանձնահատկություններով/:

Այս տարիներին Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը դարձել է Սահմանադրական դատարանների համաշխարհային խորհրդածոդովի հիմնադիր անդամ, ինչպես նաև թվով 98 երկիր ներկայացնող այդ կազմակերպության Կոնգրեսի բյուրոյի նախագահ, Եվրոպական երկրների սահմանադրական դատարանների խորհրդածոդովի անդամ, Նոր ժողովրդավարության երկրների սահմանադրական դատարանների միջազգային խորհրդածոդովի հիմնադիր անդամ ու այդ կազմակերպության անփոփոխ նախագահ, Եվրոպայի խորհրդի «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի /Վենետիկի հանձնաժողով/ անդամ ու այդ հանձնաժողովի բյուրոյի անդամ:

Սահմանադրական դատարանը հրատարակում է միջազգային երկու հանդես, որոնք առաքվում են աշխարհի հարյուրից ավելի երկրներ, ինչպես նաև պաշտոնական տեղեկագիր երեք լեզուներով՝ հայերեն, ռուսերեն ու անգլերեն:

Սահմանադրական դատարանի նախագահը եւ անդամները մասնակցել եւ զեկույցներով հանդես են եկել 80-ից ավելի միջազգային խորհրդածոդովներում, հրատարակել են 51 մենագրություն, 420 գիտական հոդված՝ նվիրված սահմանադրական արդարադատության հրատապ հիմնախնդիրներին:

Սահմանադրական դատարանի նախաձեռնությամբ պարբերաբար կազմակերպվել են «Սահմանադրություն եւ իրավունք» հանրապետական օլիմպիադաներ, որոնց մասնակցել են 25 հազարից ավելի աշակերտներ եւ ուսանողներ:

Միջազգային պրակտիկայում լայն ճանաչում են ստացել Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի եւ Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից համատեղ կազմակերպվող՝ սահմանադրական արդարադատության առանցքային հարցերին նվիրված երեւանյան ամենամյա խորհրդածոդովները, որոնց այս տարիների ընթացքում մասնակցել են տարբեր երկրների 1200-ից ավելի ճանաչված սահմանադրագետներ: Իսկ 2015 թվականի հոկտեմբերին հրավիրված հոբելյանական խորհրդածոդովին մասնակցեցին պատվիրակություններ 29 երկրներից, այդ թվում 12 երկրներից՝ սահմանադրական դատարանների նախագահների գլխավորությամբ:

Փորձի փոխանակման նպատակով Հայաստան են այցելել Գերմանիայի Դաշնության, Ռուսաստանի Դաշնության, Ավստրիայի, Իսպանիայի, Պորտուգալիայի, Իտալիայի, Լեհաստանի, Հունգարիայի, Չեխիայի, Ռումինիայի, Վրաստանի, Լիտվայի, Լատվիայի, Թաիլանդի, Հարավային Կորեայի եւ մի շարք այլ երկրների սահմանադրական դատարանների, Ֆրանսիայի սահմանադրական խորհրդի պատվիրակությունները: Սահմանադրական դատարանի հրավերով Հայաստանի Հանրապետություն են այցելել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախորդ

երեք նախագահները: Ներկա նախագահին օրերս հրավիրեցինք հոկտեմբերին այցելել մեր երկիր:

Բազմաթիվ երկրների մեր գործընկերների անթաքույց համոզումն է, որ սահմանադրական արդարադատության ոլորտում Հայաստանը դարձել է միջազգային ճանաչված կենտրոններից մեկը:

Թվարկումները կարելի է երկար շարունակել, սակայն դա, թերեւս, կարվի մեկ այլ առիթով: Հոբելյանական այս ընդունելության շրջանակներում ես կգերադասեի անդրադառնալ նաեւ անհետաձգելի լուծում պահանջող սահմանադրաիրավական առանձին խնդիրների, քանի որ մեր երկրում իրավունքի ու Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման գործում անելիքներն ավելին են, քան արվածն է:

Նախ՝ մեր երկրում դեռեւս չի ձեւավորվել սահմանադրական իրավամտա-ծողության անհրաժեշտ մակարդակ, իրավունքի գերակայությունը չի դարձել անհատի սոցիալական վարքագծի, քաղաքական ինստիտուտների քաղաքական վարքագծի ու հանրային իշխանության հանրային վարքագծի առանցքը,

Երկրորդ՝ չի երաշխավորված սահմանադրական վերահսկողության համակարգային ամբողջականությունը: Միայն դատական սահմանադրական վերահսկողության միջոցով, առանց այս ոլորտում այլ ինստիտուտների գործառույթների լիարժեք իրացման, անհնարին է արդյունավետ երաշխավորել Սահմանադրության ու իրավունքի գերակայությունը,

Երրորդ՝ գործառութային ու կառուցակարգային մինչեւ այժմ եղած լուծումները լիարժեք չեն երաշխավորել մարդու իրավունքների անմիջական գործողությունը, բավարար չէ դրանց երաշխավորման, ապահովման ու պաշտպանության համակարգի գործունակությունը,

չորրորդ՝ այս տարիներին սահմանադրական դատարանը գործել է սահմանադրական արդարադատության անկատար համակարգի պայմաններում, չի ներդրվել լիակատար սահմանադրական գանգատի ինստիտուտը, բավարար իրավական երաշխիքներ չեն ստեղծվել սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու համար, ինչի մասին բազմիցս արձանագրվել է սահմանադրական դատարանի տարեկան հաղորդումներում: Անցած տարի արձանագրվեց ավելի արտառոց փաստ, երբ սահմանադրական դատարանի տարաժամկետած որոշման պարագայում ՀՀ Ազգային ժողովն օրենսդրական համարժեք փոփոխություններ չկատարելով՝ ստեղծել է իրավական անվտանգության ռեալ սպառնալիք,

հինգերորդ՝ գրեթե անգործության են մատնված սահմանադրական դատարանում պետական իշխանության տարբեր մարմինների ներկայացուցիչների՝ օրենքով նախատեսված ինստիտուտները,

վեցերորդ՝ օրենքների եւ այլ նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցերով սահմանադրական դատարան դիմելու իրենց սահմանադրական իրավասությունը չեն իրացնում ՀՀ կառավարությունը, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, իսկ դատարանները բավարար ակտիվությամբ հանդես չեն գալիս,

յոթերորդ՝ երկրում դեռեւս ցածր է հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման մակարդակը, չեն հաղթահարված սահմանադրականության դեֆիցիտը, սահմանադրական հիմնարար արժեքների ու սկզբունքների ձեւախեղումները, հակասությունները Սահմանադրության, իրավական համակարգի ու իրավակիրառական պրակտիկայի միջեւ, ինչպես նաեւ չի ներդրված սահմանադրական մշտադիտարկման հստակ համակարգ՝ դրանում կարելուր դերակատարություն վերապահելով նաեւ քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտներին, իսկ տնտեսական, քաղաքական ու վարչական ներուժի սերտաձումն աղճատում է իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի իրացումը՝ ընդհուպ դառնալով ազգային անվտանգության սպառնալիք:

Թվարկված հիմնախնդիրների համակարգային լուծման լրջագույն նախադրյալներ են ստեղծվել սահմանադրական վերջին փոփոխություններով: Սակայն դրանք կարող են կյանքի կոչվել միայն անհրաժեշտ օրենսդրական երաշխիքների ապահովման ուղղությամբ տարվող համակարգված եւ հետեւողական աշխատանքի արդյունքում:

Պարոն Նախագահ, հարգարժան ներկաներ,

մեր երկրին վիճակված է թեւակոխել իրավական ու ժողովրդավարական պետության կայացման որակապես նոր փուլ, որում, համոզված եմ, իր ծանրակշիռ դերակատարությունը կունենա նաեւ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը: Վստահ եմ, որ անցած տարիների դրական փորձառությունը եւ սահմանադրաիրավական նոր երաշխիքները դրա ապահովման կարելուր գրավական կարող են դառնալ:

Սահմանադրական դատարանի ամբողջ կոլեկտիվի անունից շնորհակալություն եմ հայտնում Ձեզ՝ հոբելյանական այս միջոցառմանը մասնակցելու համար եւ բոլր-

րիս ցանկանում են հետագա բեղմնավոր գործունեություն՝ ի փառս իրավական ու ժողովրդավարական Հայաստանի Հանրապետության:

05.02.2016թ.